

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

ХАМЗЕХ МАХМУД ФАЛАХ АЛЬРВАШДЕХ

УДК 338.43.009.12:63.002.6:631.11

**ФОРМУВАННЯ І ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РОСЛИНИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Полтава – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Полтавській державній аграрній академії
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН України,
Макаренко Петро Миколайович,
Полтавська державна аграрна академія,
завідувач кафедри економіки підприємства

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Вініченко Ігор Іванович,
Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет,
завідувач кафедри економічної теорії
та економіки сільського господарства

кандидат економічних наук, доцент,
Барібіна Яніна Олександрівна,
Вищий навчальний заклад
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки та торгівлі»,
доцент кафедри менеджменту

Захист відбудеться «24» березня 2016 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 44.887.01 у Полтавській державній аграрній академії за адресою: 36003, м. Полтава, вул. Г. Сковороди, 1/3, корп. 4, конференц зал, к. 417.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Полтавської державної аграрної академії за адресою: 36003, м. Полтава, вул. Г. Сковороди, 1/3 корпус 2.

Автореферат розісланий 23 лютого 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Дядик Т.В

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Конкуренція в ринковій економіці – один із елементів, що забезпечує підвищення економічної ефективності виробництва, його технічного рівня, якості продукції та формує оптимальну товарну структуру сільськогосподарського підприємства. Тож кожний суб'єкт товарного господарювання, який здатний конкурувати на ринку продукції на рівні із іншими має бути конкурентоспроможним. Ця властивість дозволяє йому вести боротьбу між суб'єктами господарювання на ринку за вигідними умовами виробництва збуту і купівлі товарів та одержання найбільшого прибутку. Конкурентоспроможність продукції підприємств формується під впливом попиту і пропозиції їх продукції на ринку та враховує оптимальне поєднання ринкових важелів та державного регулювання і підтримки. Остання є одним із трьох векторів державної аграрної політики, що направлена на забезпечення прибутковості галузей рослинництва і сільськогосподарських підприємств в цілому, спроможності їх здійснювати розширене відтворення виробництва. З іншого боку, зміцнення конкурентних позицій сільськогосподарського підприємства дозволяє вирішити цілий ряд проблем макроекономічного характеру, що відносяться до сфери загальнодержавних економічних інтересів та, зокрема, забезпечення економічної і продовольчої безпеки.

Проблеми конкуренції та державного регулювання і підтримки конкурентоспроможності продукції підприємств, в тому числі і сільськогосподарських, розглядаються в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких чинне місце посідають публікації: Г.Л. Азоєва, П.Л. Алтухова, В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, Ю.А. Білика, І.І. Вініченка, А.Є. Воронкової, О.Д. Гудзинського, М.Я. Демяненка, А.Д. Діброви, В.К. Збарського, Ю.Б. Іванова, С.М. Кваші, М.А. Латиніна, М.Й. Маліка, П.М. Макаренка, О.М. Могильного, В.М. Онегіної, В.А. Павлової, М. Портера, Б.Й. Пасхавера, С.І. Савчук, І.В. Смоліна, Н.П. Тарковської, Р.А. Фатхутдінова та багатьох інших.

Разом з тим, подальшого вивчення і розвитку потребують форми і способи впливу держави на конкурентоспроможність продукції, оцінка ефективності її регулювання і підтримки, розробка і реалізація кластерних систем та державно-приватного партнерства, формування стратегічної конкурентоспроможності рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств та її оцінки.

Виходячи з цього, обрані тема і напрям дослідження визначаються актуальністю та мають наукову і практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводились в очній аспірантурі Луганського національного аграрного університету відповідно до теми: «Розробка методологічних основ і критеріїв забезпечення інноваційного й інвестиційного розвитку агропромислових підприємств України» (номер державної реєстрації 0110U001566), а завершення і оформлення дисертаційної роботи здійснено в

Полтавській державній аграрній академії по кафедрі економіки підприємства за темою: «Організаційно-економічний механізм формування конкурентоспроможності агропромислового комплексу» (номер державної реєстрації 0110U000835). У межах наукових тем, автором обґрунтовувався розвиток теоретичних і методичних засад та практичних рекомендацій щодо формування і державної підтримки конкурентоспроможності рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є опрацювання теоретичних і методичних засад та практичних рекомендацій щодо формування конкурентоспроможності, оцінки її розвитку та рівня державної підтримки рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств.

Реалізація зазначеної мети обумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- з'ясувати сутнісну характеристику конкурентоспроможності й її потенційні якості та конкурентні переваги підприємств;
- узагальнити форми і способи впливу держави на розвиток і підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства;
- встановити методи і моделі оцінки ефективності регулювання конкурентного розвитку та конкурентоспроможності товару і підприємства;
- проаналізувати кон'юнктуру ринку продукції рослинництва Йорданії й України, ефективність її виробництва та оцінити вплив факторів макро- і мікросередовища на конкурентоспроможність рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств;
- розробити етапи та організаційні заходи програмно-цільових дій підтримки конкурентних переваг і підвищення конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств;
- сформувати інноваційний кластер для підвищення конкурентоспроможності рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств та реалізації державно-приватного партнерства;
- обґрунтувати процес формування стратегічної конкурентоспроможності рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств та її оцінки.

Об'єктом дослідження є процеси що формують змістовні і вимірвальні характеристики конкурентоспроможності рослинницької продукції та її державної підтримки в сільськогосподарських підприємствах.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методичних, практичних питань формування і державної підтримки конкурентоспроможності рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Поставлені у дисертаційній роботі задачі вирішувалися з використанням різноманітних методів досліджень: монографічного, графо-аналітичного (при вивченні ретроспективи розвитку рослинництва в аграрних підприємствах); геопросторового аналізу (при зонуванні виробництва галузей рослинництва у підприємствах аграрного сектору України та Йорданії); графічний, статистичних групувань (при

дослідженні динаміки розвитку виробництва продукції рослинництва); розрахунково-конструктивного (визначення параметрів конкурентоспроможності); експертних оцінок, методи множинної рангової кореляції і конкордації за методом Кендалла (при визначенні факторів впливу на конкурентоспроможність); економіко-математичного моделювання (при визначенні стратегічної конкурентоспроможності та її оцінки) та інших методів наукового абстрагування та логічного узагальнення.

Інформаційною базою дослідження стали наукова і спеціальна література з економічної теорії, державного регулювання економіки, агробізнесу та менеджменту, відповідні законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, зведені статистичні дані Державної служби статистики України та Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації, дані ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України, монографії і статті вітчизняних і зарубіжних авторів, статистичні дані окремих аграрних підприємств, матеріали періодичних видань, особисті дослідження автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці та обґрунтуванні теоретичних і методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування і підвищення рівня конкурентоспроможності та державного регулювання і підтримки виробництва рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств. До найважливіших результатів дисертаційного дослідження, що характеризують наукову новизну, належать:

вперше:

- запропоновано стратегічну конкурентоспроможність рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств визначати за матрицею стратегічних альтернатив при сегментації рівнів тактичної конкурентоспроможності (за методом множинної рангової кореляції і конкордації експертного опитування впливу на конкурентоспроможність факторів зовнішнього середовища) та стійкості конкурентної позиції (за рентабельністю продаж) і використовувати при розробці моделі її оцінки один із видів нейронних мереж-багатошарового перцептрона і його трапецієвидної функції приналежності до трьох нечітких термів за бальною оцінкою входних змінних (стійкості системи маркетингу, виробничої системи, стійкості кадрів, ефективності фінансової і інвестиційної діяльності, якості управління і рівня соціальної відповідальності підприємства).

удосконалено:

- процес розробки етапів і реалізації організаційних заходів підвищення конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств, що на відміну від існуючого потребує використання програмно-цільового підходу як інструменту вирішення управлінських завдань формування напрямів ефективної стратегії, політики і тактики конкурентної поведінки на ринку, системи конкурентних переваг, оцінки рівня потенціалу конкурентоспроможності і встановлення конкурентного статусу суб'єктів господарювання які пов'язуються із сукупністю дій держави і територіальних

органів влади щодо видів і способів підтримки товарного виробництва сільськогосподарської продукції;

- розподіл методів і моделей оцінки конкурентоспроможності товару і підприємства, що на відміну від існуючих, передбачає їх структуризацію за ознаками: рівень управлінських рішень (оперативний, тактичний і стратегічний); аналітичні можливості (за місцем позиціонування в групі, динамікою позиції окремого підприємства, визначення його «вузьких» місць); теоретичних засад (теорії: споживчої вартості, ефективної конкуренції, ключових факторів успіху, вартості бізнесу); способу оцінки (кількісна, експертна, комбінована із двох попередніх); способу подачі результатів (графічний, табличний, матричний). По кожній з виділених груп методів і моделей запропоновано відповідний їх перелік;

- економічний зміст поняття «конкурентоспроможність», що на відміну від існуючих, характеризується станом і потенційною здатністю товаровиробника формувати, утримувати і використовувати стійкі конкурентні переваги та ефективно конкурувати в сфері обігу продукції між ним – продавцем і покупцем на засадах ринкової угоди.

дістали подальший розвиток:

- пропозиції щодо формування інноваційного кластеру розвитку агропромислового виробництва на географічно обмеженій території (Полтавська область) в напрямі створення і підтримки конкурентних переваг аграрній і продовольчій продукції, використання принципів ініціативи, інтересу, інтеграції, нововведень (інновацій) й інформаційного забезпечення та прямого співробітництва приватного бізнесу із державним сектором за договорами концесії, коли її об'єктом є інженерна інфраструктура;

- пропозиції щодо поділу за видами і способами державної підтримки продукції сільськогосподарських підприємств та передумов її здійснення в залежності від співвідношення державного регулювання і саморегулювання попиту та пропозиції на товарному ринку;

- пропозиції щодо виділення і оцінки спрямованої дії факторів впливу зовнішнього середовища на конкурентоспроможність рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств з поділом їх на мікрооточення (постачальники, замовники, конкуренти, стейкхолдери, товари-субститути) і макрооточення (фінансово-економічні, політико-правові, науково-технічного прогресу, соціально-культурні, міжнародні, екологічні) та визначення їх вагових коефіцієнтів за множинною ранговою кореляцією.

Практичне значення одержаних результатів для сільськогосподарських підприємств-товаровиробників рослинницької продукції полягає у можливостях використання: а) методу множинної рангової кореляції для суб'єктів товаровиробництва продукції рослинництва (не більше 15 у вибірці) за територіальною близькістю їх розміщення та експертними оцінками впливу на конкурентоспроможність факторів мікрооточення (постачальники, замовники, конкуренти, стейкхолдери, товари-субститути) та – макрооточення (фінансово-економічні, політико-правові, науково-технічного прогресу тобто інноваційні, соціокультурні, міжнародні, екологічні); б) методичного підходу

вибору стратегічної конкурентоспроможності за матрицею стратегічних альтернатив де входними параметрами є рівень тактичної конкурентоспроможності та стійкості конкурентної позиції; в) методу одного із видів нейро-нечітких мереж – багато шарового персептрона і його трапецієвидної функції трьох нечітких термів для оцінки впливу на конкурентоспроможність внутрішніх факторів – входних і вихідних змінних за бальною експертною оцінкою що подають: стійкість системи маркетингу, виробничої системи і кадрів; ефективність фінансової та інвестиційної діяльності; якість управління підприємством та рівень соціальної відповідальності; г) комплексної оцінки конкурентоспроможності за впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Останнє подається за ваговими коефіцієнтами множинної рангової кореляції та бальною шкалою експертної оцінки впливу на конкурентоспроможність постачальників, замовників, конкурентів, науково-технічного прогресу (інновацій) та сумарно інших факторів макрооточення (державного регулювання). Результати дослідження прийнято до впровадження департаментом агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації (довідка №001-17/62 від 09.09.2015 р.), ПСП «Нове життя» Машівського району Полтавської області (довідка № 192 від 04.09.2015 р.), С(Ф)Г «Івко В.І.» Решетилівського району Полтавської області довідка № 204 від 18.09.2015 р.)

Теоретичні положення щодо видів і способів державного регулювання розвитку та підтримки конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств з врахування Європейського досвіду в рамках СОТ; методи рангової кореляції впливу факторів зовнішнього середовища на конкурентоспроможність продукції сільськогосподарських підприємств, структурування методів і моделей оцінки конкурентоспроможності підприємства, використання програмно-цільового підходу підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, принципи і особливості формування інноваційних кластерів, та державно-приватного партнерства, положення щодо визначення стратегічної конкурентоспроможності та її оцінки використані в навчальному процесі Полтавської державної аграрної академії при викладанні дисциплін «Управління потенціалом підприємства», «Мікроекономіка», «Економіка підприємства» (довідка № 01/06/98 від 10.10.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею. Наукові положення, висновки і пропозиції, що містяться в дисертаційній роботі, є результатом особистих розробок автора і відображені в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення та результати дисертаційної роботи пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях. Зокрема: на Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічна політика держави в умовах трансформаційних змін» (м. Полтава 13 березня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених, аспірантів і студентів «Науково-методологічні основи підвищення економічної ефективності,

інноваційного розвитку та менеджменту аграрного виробництва» (м. Харків, 22-25 квітня 2013 р.); Міжнародній конференції «Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу та фінансів в агропромисловому виробництві України» (м. Харків: ХНАУ 7-8 листопада 2013 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках» (м. Одеса, 13-14 червня, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформація національних моделей економічного розвитку в умовах глобалізації» (м. Київ, 20-22 листопада 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Naukowe prace, praktyka, organizowania, innowacje 2013 roku» (Zakopane, 30-31 грудня 2013).

Публікації. За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано 12 наукових праць з яких 11 – одноосібних, зокрема – 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 – у виданнях іноземних держав. У матеріалах міжнародних конференцій опубліковано 6 тез доповідей. Загальний обсяг публікацій складає 4,20 ум. друк. арк.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 271 сторінку комп'ютерного тексту із яких 208 сторінок – основного тексту, містить 47 таблиць, 18 рисунків та 12 додатків. Список використаних джерел включає 167 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано наукову новизну одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації і впровадження, можливості теоретичного і практичного використання.

У **першому розділі** – «Теоретичні засади формування конкурентоспроможності продукції підприємств, види і способи її підтримки та методи оцінки», з'ясовано сутнісну характеристику конкурентоспроможності продукції, її потенційні якості та конкурентні переваги, узагальнено види і способи державного впливу на її підвищення, встановлено методи і моделі оцінки ефективності регулювання конкурентного розвитку та конкурентоспроможності товару і підприємства.

Конкурентоспроможність є мікроекономічною категорією, а тому підвищення її рівня є відображенням інтересів суб'єктів економічної діяльності. Водночас будь-яке підприємство функціонує в певному зовнішньому середовищі, тому розглядати вказану категорію у відриві від макроекономічних процесів, на нашу думку, є недоцільним. Саме в конкурентоспроможності найбільше проявляються як єдність так і суперечності економічних інтересів підприємства і держави.

Конкурентоспроможність підприємства має враховувати те, що вона: 1) подає собою його характеристику; 2) утворюється в результаті формування і подальшого утримання та використання стійких конкурентних переваг;

3) є формою прояву ступеня реалізації здатності (спроможності) ефективно конкурувати (кількісна оцінка).

Отже економічний зміст категорії «конкурентоспроможність» характеризується станом і потенційною здатністю товаровиробника формувати, утримувати і використовувати стійкі конкурентні переваги та ефективно конкурувати в сфері обігу продукції між ним – продавцем і покупцем на засадах ринкової угоди.

Конкурентні переваги підприємства на ринку продукції – це потенційна якість його конкурентоспроможності, яка в значній мірі залежить від ключових факторів успіху: конкурентної стратегії, позиції на ринку, науково-технічного рівня виробництва продукту, рівня маркетингу та менеджменту, організаційно-технічного рівня виробничих процесів, фінансово-технічного рівня підприємства тощо.

«Ключові фактори успіху» → «конкурентні переваги» → «конкурентоспроможність». В такій послідовності здійснення процесів з урахуванням їх складності, динамічності, відносності має формуватись конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств.

Формування та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств базується на можливостях протистояти впливу на них внутрішнього та зовнішнього середовища.

Політична, правова, демографічна, екологічна, техніко-технологічна і соціально-культурна складові зовнішнього середовища реалізуються через вектори державної аграрної політики та інструмента її здійснення: регулювання, підтримки, допомоги.

Державне регулювання має узагальнюючий характер дії в цілому на економіку і її галузі з метою економічного зростання. Державна допомога носить тимчасовий характер і спрямована на поліпшення положення сільськогосподарських підприємств. Державна підтримка має бути направлена на профілактичні дії. Основними завданнями державної підтримки товаровиробника повинні стати: адресна допомога в адаптації до умов ринку, захист внутрішнього ринку продовольства, забезпечення продовольчої безпеки та ін. Таким чином, є підстави вважати, що державне регулювання є ширшим поняттям, а державна підтримка і державна допомога є невід'ємною частиною державного регулювання.

Регулювання розвитку рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств базується на поєднанні видів і засобів державного (закони, субсидії, ліцензії, митні тарифи, державні стандарти), недержавного (менеджменту підприємств щодо розвитку прямих зв'язків із закордонними партнерами в аграрній галузі економіки, науки та торгівлі; пошуку інвесторів; представлення власних інтересів за кордоном; проведення превентивних заходів щодо виявлення проектів законодавчих актів, які можуть негативно вплинути на їх діяльність) та ринкового саморегулювання економічних процесів, які спрямовані на підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників.

Державне регулювання і ринкове саморегулювання має за співвідношенням досягати оптимуму, а зменшення дефіциту та надлишку продукції сільськогосподарських підприємств здійснюватись через державне регулювання і підтримку. Нині в Україні державна підтримка може мати широкий спектр видів і способів її здійснення (рис. 1).

Враховуючи те, що міжгалузеві диспропорції стали причиною переливання прибутку з сільського господарства у посередницькі структури, то державна підтримка має здійснюватись таким чином, щоб фінансові ресурси могли надходити адресно.

Отже вирішення проблем конкурентного розвитку та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств значною мірою визначається макроекономічними факторами, регулювання яких знаходиться в компетенції держави а з іншого боку підвищення їх конкурентних позицій на ринку дозволяє забезпечувати економічну і продовольчу безпеку держави.

Рис.1. Складові елементи державної підтримки сільськогосподарських підприємств

Оцінка конкурентоспроможності продукції підприємств, в тому числі і сільськогосподарських, має досить велику кількість методів і моделей, які з метою більш цілеспрямованого використання можуть бути структурованими на групи за ознаками: рівень управлінських рішень, аналітичні можливості, теоретичні засади, спосіб оцінки та спосіб представлення результату.

Використання методів і моделей за визначеними групами оцінки дозволяє показати теоретичне підґрунтя для оцінки здійснювати позиціонування підприємства в конкурентній групі, дослідити динаміку конкурентної позиції та визначити «вузькі місця» в конкурентоспроможності продукції сільськогосподарського підприємства.

У другому розділі – «Сучасний стан кон'юктури ринку продукції рослинництва Йорданії й України, її ефективності виробництва і конкурентоспроможності в сільськогосподарських підприємствах» здійснено аналіз попиту і пропозиції рослинницької продукції на товарних ринках Йорданії й України, її ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємствах України та оцінено вплив макро- і мікросередовища на конкурентоспроможність продукції сільськогосподарських підприємств та ефективність її державної підтримки.

Продукція рослинництва, як галузь матеріального виробництва суб'єкта аграрного господарювання має ряд особливостей, пов'язаних з умовами невизначеності, оскільки економічний процес відтворення переплітається з показниками (біологічними) процесами; до процесу виробництва залучено основні і оборотні засоби, жива праця та земельні ресурси; виробництво здійснюється в різних ґрунтово-кліматичних умовах і є сезонним, що обумовлює нерівномірність надходження продукції і доходів протягом року. Одержувати продукцію рослинництва неможливо без попереднього кредитування її виробництва. Через неспівпадання методів виробництва і робочих процесів вона є менш інвестиційно привабливою та потребує висококваліфікованих кадрів управлінців та фахівців.

Рослинництво суб'єктів господарювання в Йорданії – основна галузь сільського господарства. Вона становить 62 % сільськогосподарського виробництва в країні і вирощується у трикутнику площею всього 240 тис. га, що простягнувся вздовж плоскогір'я і займає передгірні райони на схід від долини р. Йордан. Зрошуване землеробство розвинене вздовж приток р. Йордан і в її долині. В результаті впровадження сучасного краплинного зрошування і плівкових теплиць виробництво продукції збільшилось протягом останніх років.

Основні види рослинницької продукції – зелень і овочі, цитрусові і фруктові, також вирощуються зернові і зернобобові. Значну роль у сільському господарстві відіграють садівництво та овочівництво. Овочівництво – єдина галузь сільського господарства, яка повністю забезпечує внутрішні потреби країни, а надлишки вивозяться за кордон. Йорданці культивують помідори, баклажани, капусту, огірки, кавуни, дині, а також оливкові та цитрусові.

Можна зазначити, що в Йорданії формування конкурентоспроможності рослинницької продукції товаровиробниками має бути спрямована на: удосконалення розміщення сільськогосподарських культур по території країни та її природно-кліматичних зонах з урахуванням наявності еродованих, малопродуктивних і забруднених земель; поглиблення спеціалізації базових районів, підприємств; раціоналізацію розміщення потужностей заготівельно-переробної сфери для оптимізації міжрайонних потоків рослинницької продукції в зонах її товарного виробництва; освоєння науково обґрунтованих сівозмін, енергозберігаючих і екологічнобезпечних технологій обробки ґрунтів і

посівів; створення системи сортооновлення та сприяння впровадженню високопродуктивних сортів рослин, селекційної роботи; оновлення парку сільгосптехніки та обладнання; формування системи стимулювання розвитку виробництва шляхом створення агропромислових формувань, вдосконалення системи ціноутворення, надання державних дотацій, пільгових кредитів; формування сучасної ринкової інфраструктури збуту продукції.

Сільськогосподарські підприємства Полтавської області використовують під рослинництво 1273,0 тис. га ріллі. Частка зернових складає 59,3 %, технічних – 27,5 %; овочів і баштанних – 5,0 %; картоплі – 3,4 % від загальної площі ріллі.

Задана структура посівів та чітка закономірність зростання урожайності майже всіх вирощуваних культур в сільськогосподарських підприємствах області зумовлюють підвищення обсягів валової продукції. Остання за дисперсією вказує на постійний рівень впливу на неї найбільш значимих факторів: вартість основних засобів виробництва – 31 %, площа сільськогосподарських угідь – 27 %, середньооблікова чисельність працюючих – 14 %, фондозабезпеченість – 8,8 %, землезабезпеченість – 7 %, фондоозброєність – 4 %, продуктивність праці – 2 % сумарної дисперсії.

Орієнтація сільськогосподарських підприємств на вирощування рентабельних зернових (озимої пшениці, ячменю, зернової кукурудзи) а також насіння соняшнику, ріпаку і цукрових буряків не сприяє збалансованому постачанню на ринок різноманітної сільськогосподарської продукції. Як наслідок, за останні роки спостерігається недовиробництво гречки, бобів, що призводить до зниження продукції їх на ринку; появи ажіотажного попиту та стрімкого здорожчання товару.

У більшості сільськогосподарських підприємств області, рослинництво було рентабельним, проте спостерігається закономірність зниження його рівня за рахунок зернових і зернобобових, насіння соняшнику, збитковості виробництва картоплі і плодів (табл. 1).

Таблиця 1

**Ефективність виробництва рослинницької продукції
сільськогосподарських підприємств Полтавської області, 2010-2013 рр.**

Показники	Виручка від реалізації продукції, млн. грн				Рівень рентабельності (збитковості), %			
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Рослинництво – всього	3733,0	6152,7	9605,5	7995,5	28,0	34,7	18,7	9,0
Зернові і зернобобові	2003,6	4029,3	6297,3	5304,9	19,7	29,8	15,6	4,5
Насіння соняшника	1563,5	1793,3	2897,4	2561,9	69,2	77,4	43,1	31,7
Цукрові буряки	147,6	302,7	382,0	78,8	-1,0	9,4	-3,8	11,4
Картопля	6,0	10,6	10,8	25,2	33,8	-34,0	-66,5	-26,6
Овочі	10,7	15,6	16,3	22,1	-0,2	-13,3	-1,0	14,8
Плоди	1,6	1,2	1,7	2,6	-12,6	-36,0	-24,3	-29,4

Причини криються в диспаритеті цін на сільськогосподарську і промислову продукцію. Подальше збільшення цінової невідповідності буде

означати, що сільськогосподарським товаровиробникам доведеться більше економити на витратних, щодо досить ефективних елементів технології виробництва (високоякісні сфери та гібриди, добрива, засоби захисту рослин) і покладатися лише на погодні умови і природну родючість українських чорноземів.

Конкурентоспроможність рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств є динамічним показником зміна якого залежить від чинників внутрішніх та зовнішнього мікро і макросередовища.

Попри те, що зовнішні чинники не піддаються впливу з боку сільськогосподарського підприємства, вони вимагають належної уваги й врахування у його діяльності та стратегічній конкурентоспроможності. Зміни в зовнішньому середовищі призводять до зміни усіх найважливіших показників роботи підприємства, а отже і його конкурентної переваги. Для визначення коефіцієнтів впливу зовнішнього середовища на конкурентоспроможність продукції 10 сільськогосподарських підприємств Машівського (4) і Решетилівського районів (6) Полтавської області проведена експертна оцінка за 11 факторами. На основі експертних оцінок складена матриця рангів (табл. 2).

Таблиця 2

Матриця рангів і вагові коефіцієнти впливу факторів зовнішнього макро і мікро-середовища на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств

Фактори зовнішнього середовища аграрних підприємств	Експерти/підприємства										Вагові коефіцієнти
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1. Фінансово-економічні	3	4	4	3	3	3	3	3	4	3	0,1365
2. Політико-правові	5	5	6	4	5	5	4	4	5	5	0,1297
3. НТП	4	3	6	4	6	4	5	4	5	4	0,0884
4. Соціокультурні	6	7	5	5	6	6	6	6	6	6	0,0796
5. Міжнародні	11	10	10	11	10	9	10	11	11	11	0,0364
6. Екологічні	10	6	9	9	9	11	9	10	7	9	0,0442
7. Постачальники	8	8	8	8	8	7	7	9	9	8	0,0482
8. Замовники	7	9	7	7	7	8	8	7	8	7	0,0487
9. Конкуренти	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,3190
10. Стейкхолдери	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0,1475
11. Товари-субститути	9	11	11	10	11	10	11	8	10	10	0,0366

Використовуючи метод множинної рангової кореляції визначаються вагові коефіцієнти впливу факторів зовнішнього середовища на конкурентоспроможність продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств. Розрахований коефіцієнт конкордації (узгодженості думок експертів) $W=0,9525$ досягає максимуму при однаковому експертному ранжуванні. Таким чином апріорне моделювання на основі експертних оцінок показало що найбільший вплив на конкурентоспроможність продукції сільськогосподарських підприємств серед факторів мікрооточення здійснюють конкуренти (0,3190), а серед факторів макрооточення – фінансово-економічні (0,1365) та політико-правові (0,1297).

У третьому розділі – «Напрями регулювання і підвищення конкурентоспроможності рослинницької продукції та її оцінка в сільськогосподарських підприємствах» запропоновано використання програмно-цільового підходу регулювання і підтримки конкурентоспроможності рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств, створення інноваційно-орієнтованих кластерів, а також здійснення моделювання стратегічної конкурентоспроможності і її оцінки.

Визначено, що особлива роль при вирішенні проблеми регулювання, підтримки та підвищення рівня конкурентоспроможності повинна відводитися цільовим програмам, які розробляються та реалізуються на рівні підприємств, регіонів і галузі. Під цільовою програмою нами розуміється сукупність узгоджених за змістом, скоординованих в просторі і в часі, забезпечених матеріальними, трудовими, фінансовими, інформаційними ресурсами, затверджених і узгоджених менеджерами сільськогосподарських підприємств і представниками органів влади, різнохарактерних заходів (дій), спрямованих на регулювання, підтримку та підвищення їх конкурентоспроможності. Виділено три групи цілей: стабілізації, розвитку, оновлення. Розробка цільової програми включає 3 етапи: аналітичний, проектний і реалізаційний. Організаційний механізм реалізації цільового програмування являє собою розподіл повноважень і обов'язків суб'єктів управління: керівництво підприємств, колегіальні органи внутрішньогалузевих і міжгалузевих об'єднань виробників, регіональні органи влади.

Система регулювання і підтримки розвитку рослинництва в сільськогосподарських підприємствах розроблена на основі створення інноваційно-орієнтованих кластерних систем як самоврядного науково-виробничого агропромислового об'єднання виробників, підприємств, які займаються прийманням на зберігання і переробкою, виробників технічних засобів, устаткування та інших матеріально-технологічних ресурсів для виробництва і переробки продукції, а також спеціалізованих науково-дослідних установ, що забезпечують трансфер інновацій у це виробництво на засадах договорів концесії та державно-приватного партнерства (рис. 2).

Процедура вибору стратегічної конкурентоспроможності рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств здійснюється за сегментацією рівнів тактичної конкурентоспроможності і стійкості конкурентної позиції. Спочатку в досліджуваному підприємстві, яке в складі других господарських одиниць (не більше 15) проводилася експертна оцінка впливу на конкурентоспроможність рослинницької продукції кожного із 11 факторів за ступенем їх значимості і формувалась матриця рангів множинної рангової кореляції, визначались вагові коефіцієнти як по сукупності суб'єктів господарства так і по кожному з них. За наявними ваговими показниками досліджуваного господарства визначався інтегральний індекс та рівень тактичної конкурентоспроможності за градацією згідно шкали. Рівень стійкості конкурентного стану встановлювався за рівнем рентабельності продаж. Стратегічна конкурентоспроможність поділена на 10 сегментів, що пов'язані між собою матрицею із співвідношенням стратегій починаючи із пасивної коли

підприємство може бути неконкурентоспроможним і закінчуючи стратегію лідера із нарощуванням запасу конкурентоспроможності.

Рис. 2. Модель агропромислового кластера

В процесі розробки моделі оцінки стратегічної конкурентоспроможності було використано один із видів нейронних мереж-багатошарового персептрона і вибрана трапецієвидна функція приналежності вхідних і вихідних змінних до трьох нечітких термів (низький, середній, високий). При цьому оцінювання експертами внутрішніх факторів проводиться відповідно до визначених термів за: стійкістю системи маркетингу (рівень ефективності системи стимулювання збуту і після продажного обслуговування, сучасна система реклами, проведення маркетингових досліджень); стійкістю виробничої системи (за рівнем застосування новітніх технологій, технологічних процесів, устаткування, зона присутності і частка власних каналів зв'язку) стійкість кадрового складу (рівень кваліфікації, ефективності управління кадрами, рівень корпоративної культури); ефективність фінансової і інвестиційної діяльності (рентабельність продаж і рентабельність власного попиту); якість управління підприємством (рівень застосування сучасних методів управління і рівень структури); рівень соціальної відповідальності (добровільна, за наявності соціальної місії; що вимагається – обов'язкова соціальна відповідальність; відсутній – невиконання вимог обов'язкової соціальної відповідальності). Зведена оцінка крім експертного оцінювання за трьома термами впливу внутрішнього середовища на конкурентоспроможність включає також зовнішні фактори тиску постачальників, замовників (споживачів), рівень конкуренції та державного тиску (фінансово-економічний, політико-правовий) а також ступінь впливу науково-технічного прогресу (інвестицій).

Апробація методичного підходу формування стратегічної конкурентоспроможності і її оцінки для сільськогосподарських підприємств рослинницького напрямку розвитку на прикладі ПСП «Нове життя» Машівського району Полтавської області показала, що його рівень тактичної конкурентоспроможності низький, стійкість конкурентного стану – середня. Йому необхідно стратегічну конкурентоспроможність нарощувати за сегментом переслідування лідера та орієнтуватися на сегмент ринку – продаж на експорт, почати впроваджувати нові технології та підвищувати стійкість виробництва, маркетингу кваліфікації і якості кадрів, корпоративну культуру. Його стратегічна конкурентоспроможність має відповідати терму стратегії переслідування лідера – атака лідера – флангова або фронтальна атака.

ВИСНОВКИ

В дисертації подано нове вирішення важливого наукового завдання – формування і державного регулювання та підтримки конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств, що дозволило обґрунтувати теоретичні положення та надати висновки і практичні рекомендації, які характеризують сутність вирішених задач відповідно до поставленої мети.

1. Сутність поняття «конкурентоспроможність» має враховувати: його характеристику, стійкі конкурентні переваги, кількісну оцінку здатності ефективно конкурувати. Конкурентоспроможність – це характеристика, стану і потенційної здатності суб'єкта господарювання формувати, утримувати і використовувати стійкі конкурентні переваги в сфері обігу продукції між ним – продавцем і покупцем на засадах ринкової угоди. Характеристика відображає успішність господарювання з урахуванням динамічних процесів і явищ, а рівень стійкості конкурентних переваг визначається ймовірністю їх імітації конкурентами. Продукція сільськогосподарських підприємств має стійкі конкурентні переваги якщо вони випереджають конкурентів з необхідних для них параметрів; забезпечують безперервність переваг і постійно їх оновлюють (трансформація або створення нових); усувають можливість імітації переваг і їх джерел конкурентами.

2. В сучасних ринкових умовах регулювання і підтримка розвитку рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств яка направлена на підвищення їх конкурентоспроможності виходячи із досвіду Європейського союзу і вимог СОТ має бути модифікована і використовуватись у вигляді: підтримки доходів суб'єкта господарювання, цінового втручання на продовольчому ринку, компенсацією витрат, сприяння розвитку ринків і продовольчої інфраструктури, застосування регіональних і локальних програм та макроекономічної політики. Способами їх реалізації можуть бути компенсаційні платежі, підтримка внутрішніх цін, квотування, пільгові податки, субсидування, платежі від стихійних лих і за підвищення родючості ґрунту, підтримка національної валюти, зовнішньоекономічної діяльності. Виявлена наступна підпорядкованість регулювання і саморегулювання розвитку рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств: при

посиленні державного регулювання і впливу на розвиток рослинницької продукції та обмеження ринкового зростання, сукупний попит буде випереджати зростання сукупної пропозиції, в результаті чого виникає дефіцит продукції. І навпаки, при посиленні ринкового саморегулювання, розвитку підтримки рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств і обмеження державного впливу на виробництво, сукупна пропозиція буде перевищувати зростання сукупного попиту, в результаті чого виникає надлишок продукції.

3. Багаточисельність методів і моделей оцінки ефективності регулювання конкурентного розвитку та конкурентоспроможності товару і підприємства дозволила поділити їх на шістнадцять груп за п'ятьма ознаками. Ознаками структуризації методів і моделей оцінки стали: рівень управлінських рішень, аналітичні можливості, теоретичні засади, спосіб оцінки і спосіб представлення результату. Ознака «рівень управлінських рішень» пов'язана оперативним, тактичним та стратегічним управлінням підприємства, «аналітичні можливості» – з сукупністю завдань, що постають перед підприємством щодо місця позиціонування в конкурентній групі, дослідження динаміки позиції окремого підприємства, визначення його «вузьких місць». Ознака «теоретичні засади» показує на підставі яких теоретичних положень здійснюється оцінка. Рівень управлінського рішення, аналітичні можливості та теоретичні засади обумовлюють використання експертного, кількісного, чи їх комбінованого способу визначення та представлення результатів в графічному, табличному і матричному вигляді. Така логіка структуризації методів і моделей дозволяє в залежності від поставленої мети більш цілеспрямовано їх використовувати.

4. Оцінка факторів зовнішнього мікро і макро-середовища, які спрямовано діють на конкурентоспроможність рослинницької продукції досліджуваних сільськогосподарських підприємств за експертними даними і ранжуванням показала, що серед мікрооточення (постачальники, замовники, конкуренти, стейкхолдери, товари-субститути) найбільший вплив здійснюють як ті конкуренти, що давно працюють на ринку, так і новачки, що приходять в галузь. Серед факторів макрооточення (фінансово-економічні, політико-правові, науково-технічного прогресу, соціально-культурні, міжнародні, екологічні) найсуттєвішими за питомою вагою їх в загальній структурі є фінансово-економічні та політико-правові. Тобто, значний вплив регулюючої ролі держави зумовлений низькою еластичністю попиту і непередбачуваністю результатів в аграрному секторі, нестабільністю прибутків аграрних підприємств, сезонністю сільськогосподарського виробництва, збереженням родючості земельного потенціалу, необхідністю охорони навколишнього природного середовища, розвитком експортного потенціалу аграрного сектора та забезпеченням продовольчої безпеки країни.

5. Пропонується процес розробки і реалізації системи заходів підвищення конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств здійснювати на основі програмно-цільового методу. При цьому, індивідуальна цільова програма формування і підвищення конкурентоспроможності продукції

включаючи і рослинницю в сільськогосподарському підприємстві повинна передбачати напрямки: ефективної стратегії, політики і тактики конкурентної поведінки на ринку, систему конкурентних переваг, оцінку рівня потенціалу конкурентоспроможності та встановлення конкурентного статусу. Розробка індивідуальної цільової програми підвищення конкурентоспроможності продукції сільськогосподарського товаровиробника ув'язується заходами регулювання і державної підтримки його виробництва в рамках чотирьох «кошиків» СОТ, а також локального регулювання, субсидування і надання господарствам допомоги для підтримки конкурентних переваг окремих видів продукції сільського господарства в адміністративних областях і кластерах виходячи з відповідних Програм.

6. Формування кластерів забезпечує суб'єктам господарювання конкурентні переваги на ринку та підвищує їх конкурентоспроможність за рахунок спеціалізації, концентрації, кооперації та інтеграції на географічно обмеженій території, забезпечує проведення інноваційних процесів в господарствах, формує специфічний економічний простір щодо розширення обсягів торгівлі, більш ефективного використання капіталу і ресурсів.

Умови створення і функціонування кластера мають здійснюватись на принципах ініціативи, інноваційного розвитку, інтеграції, інформації та інтересів. Крім того інноваційний кластер (Полтавська область) сприяє налагодженню державно-приватного партнерства за договорами концесій, коли її об'єктом є інженерна інфраструктура.

7. Процес обґрунтування стратегічної конкурентоспроможності рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств має здійснюватись шляхом сегментації тактичної конкурентоспроможності (здатності підприємства формувати, розвивати, утримувати конкурентні переваги, протистояти загрозам та скористатися наявними можливостями зовнішнього макро- і мікрооточення) та стійкої конкурентної позиції. При цьому пропонується використовувати множинну рангову кореляцію та показник рентабельності продаж. Формування моделі оцінки стратегічної конкурентоспроможності має здійснюватись за одним із видів нейронних мереж – багат шарового персептрону і його трапецієвидної функції приналежності лінгвістичних змінних до трьох нечітких термів за бальною експертною оцінкою. Апробація запропонованого методичного підходу обґрунтування стратегічних напрямків розвитку і оцінку конкурентоспроможності рослинницької продукції ПСП «Нове життя» Машівського району Полтавської області показана, що згідно множинної рангової кореляції інтегральний індекс тактичної конкурентоспроможності є низьким, конкурентна стійкість – на середньому рівні. Йому необхідно вибирати стратегію переслідування лідера і орієнтуватися на сегмент ринку – продаж на експорт, впроваджувати нові технології з метою зниження витрат, підвищувати стійкість систем: виробництва, маркетингу, кваліфікації кадрів, управління і якість кадрів, корпоративну культуру.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех. Особливості розвитку зернового господарства країн арабського сходу в контексті глобальної продовольчої кризи / Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. – Мелітополь, ТДАУ. – 2013. – Вип. № 2 (22). – Т. 1. – Економічні науки. – С. 276-286.

2. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех. Сутність і роль державно-приватного партнерства в регулюванні розвитку аграрної сфери / Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Вісник Черновецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2013. – Вип. IV (52). Економічні науки. – С. 110-114.

3. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех. Управління конкурентними перевагами як напрям забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств / Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Вісник ХНАУ. – 2013. – № 8. Серія «Економічні науки». – С. 270-275.

4. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех. Оцінка підприємницької активності аграрних підприємств в умовах мінливого конкурентного середовища / Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Полтава, ПДАА. – 2014. – Вип. 1(8). Т. 1. – Економічні науки. – С. 336-345.

5. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех. Вплив зовнішнього середовища на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств / Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Полтава, ПДАА. – 2015. – Вип. 1(10). – Економічні науки. – С. 311-321.

Статті у виданнях іноземних держав:

6. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех. Кластеры в повышении конкурентоспособности продукции сельскохозяйственных предприятий / П.М. Макаренко, Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Оралдын чылым жаршысы [научно-теоретический и практический журнал]. – Казахстан. – 2015. – № 21 (152) – серия: Экономические науки. – С. 63–73.

Особистий внесок: запропонований аналіз функціонування кластерів та методу оцінки ефективності кластера.

Публікації за матеріалами науково-практичних конференцій

7. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех. Соціально-економічна сутність та необхідність державного регулювання аграрної сфери / Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Соціально-економічна політика держави в умовах трансформаційних змін: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 13 березня 2013 р.). – Полтава: 2013. – С. 218-220.

8. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех. Формы и методы государственного регулирования отрасли растениеводства / Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Научно-методологичні основи підвищення економічної ефективності, інноваційного розвитку та менеджменту аграрного виробництва: матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів і студентів, 24-25 квітня 2013 р. Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва. – Харків: ХНАУ, 2013. – С. 372-376.

9. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех Понятійно-категоріальний апарат теорії конкурентоспроможності аграрних підприємств / Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (13-14 червня 2013 р.). – Одеса: ОДАУ, 2013. – С. 34-35.

10. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех Стратегічне управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств в сучасних умовах / Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу та фінансів в агропромисловому виробництві України: Матеріали Міжнародної конференції (7-8 листопада 2013 р.). – Харків: ХНАУ, 2013. – С. 219-222.

11. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех Агроинновации как средство повышения конкурентоспособности предприятий АПК / Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Трансформація національних моделей економічного розвитку в умовах глобалізації: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20-22 листопада 2013 р.). – Київ. Національний торгово-економічний університет., 2013. – С. 480-482.

12. Хамзе Махмуд Аль-Равашдех Ключевые факторы конкурентоспособности аграрных предприятий / Хамзе Махмуд Аль-Равашдех // Zbiór raportów naukowych. «Naukowe prace, praktyka, opracowania, innowacje 2013 roku». (30.12.2013 – 31.12.2013) – Zakopane: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. – str. 103-106.

АНОТАЦІЯ

Хамзех Махмуд Фалах Альрвашдех. Формування і державна підтримка конкурентоспроможності рослинницької продукції сільськогосподарських підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава, 2016.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню теоретичних і практичних засад формування і підвищення конкурентоспроможності продукції, її оцінці, державному регулюванню і підтримці продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств.

З'ясована сутнісна характеристика конкурентоспроможності, форми і способи впливу держави на її розвиток і підвищення. Запропоновано структуру методів і моделей оцінки ефективності регулювання і підтримки конкурентного розвитку та конкурентоспроможності товару і підприємства.

Здійснено аналіз кон'юнктури ринку і експертно-імпортних операцій Йорданії та України, динаміки виробництва і ефективності вирощування

продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах України та Полтавської області. Визначено рівень конкурентоспроможності продукції в залежності від впливу на суб'єкти господарювання зовнішніх мікро- і макрочинників. Проаналізовано розподіл видатків на державну підтримку розвитку виробництва продукції сільськогосподарських підприємств, та визначено номінальний коефіцієнт захисту продукції сільськогосподарського товаровиробника в Україні.

Запропоновано програмно-цільовий підхід формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, розробку і реалізацію кластерних систем і розвиток в них приватно-державного партнерства за договорами концесії. Обґрунтовано вибір моделі стратегічної конкурентоспроможності рослинницької продукції та формування її оцінки в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: конкурентоспроможність, державне регулювання, підтримка, кластери, концесія, модель оцінки, конкурентний розвиток, Йорданія, продукція рослинництва, приватно-державне партнерство.

АННОТАЦИЯ

Хамзех Махмуд Фалах Альрвашдех. Формирование и государственная поддержка конкурентоспособности растениеводческой продукции сельскохозяйственных предприятий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Полтавская государственная аграрная академия, г. Полтава, 2016.

Диссертационная работа посвящена исследованию теоретических и практических основ формирования и повышения конкурентоспособности, ее оценке и государственному регулированию и поддержке растениеводческой продукции сельскохозяйственных предприятий.

Определено теоретические основы формирования конкурентоспособности предприятий, виды и способы ее поддержки и методы оценки. В частности установлено, что конкурентоспособность является микроэкономической категорией, но она функционирует в определенной внешней среде. В ней проявляются как единство, так и противоположность экономических интересов предприятия и государства. Потенциальным качеством конкурентоспособности являются конкурентные преимущества, возможности противостоять влиянию на них факторов внутренней и внешней среды. Инструментами действия внешней среды являются регулирование, поддержка, помощь. Сделано вывод, что соотношение государственного регулирования и рыночного саморегулирования достигает оптимума при рациональной государственной поддержке конкурентоспособности продукции сельскохозяйственных предприятий. Установлено, что оценка конкурентоспособности продукции предприятий имеет очень большое количество методов и моделей, которые с целью более целенаправленного использования необходимо структуризировать в соответствии с выделенными в работе признаками (аналитические возможности, уровень управленческих решений, теоретические основы, способ оценки и способ подачи результатов).

Осуществлено анализ современного состояния конъюнктуры рынка продукции растениеводства государств Иордании и Украины. Указаны направления формирования конкурентоспособности растениеводческой продукции товаропроизводителями Иордании. Выявлено что сельскохозяйственные предприятия Полтавской области ориентированы в своем большинстве на выращивание в растениеводстве озимой пшеницы, ячменя, кукурузы на зерно, а также семян подсолнечника, рапса и корнеплодов сахарной свеклы. Установлено за 2010-2013 гг. закономерность снижения рентабельности зерновых и зернобобовых, семян подсолнечника и убыточности картофеля и плодов. На основе экспертной оценки отобранных одиннадцати факторов по 10 сельскохозяйственным предприятиям производящим только продукцию растениеводства и близких по территориальному расположению осуществлены множественная ранговая корреляция и конкордация (согласованность экспертного опроса) и установлены весовые коэффициенты влияния внешних факторов на конкурентоспособность продукции каждого из хозяйств и в среднем по совокупности.

Дано анализ финансовой государственной поддержки развития производства продукции сельскохозяйственных предприятий и определено номинальный коэффициент защиты продукции сельскохозяйственного товаропроизводителя в Украине.

Предложено использование програмно-целевого подхода при решении проблемы регулирования, государственной поддержки и повышения уровня конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. Выделены три группы целей, этапы и организационный механизм разработки целевых программ. Обоснована необходимость и разработано модель агропромышленного территориального кластера (Полтавская обл.) который на основе концентрации, специализации, кооперации и интеграции позволяет повышать конкурентоспособность продукции сельскохозяйственных предприятий и обеспечивает трансфер инноваций в производство за договорами концессии и частно-государственного партнерства.

Сформировано методический подход выбора стратегической конкурентоспособности растениеводческой продукции сельскохозяйственных предприятий исходя из сегментации уровней их тактической конкурентоспособности и устойчивости конкурентных позиций. При разработке модели оценки стратегической конкурентоспособности использовано один из видов нейронных сетей-многошарового персептрона за трапециевидной функцией принадлежности входных переменных внутренних факторов к трем нечетким термам (низкий, средний, высокий). Общая оценка включает также и факторы макро- и микро-среды предварительно рассчитанные по множественной ранговой корреляции, экспертного опроса.

Указанный методический подход реализован на примере ЧСП «Нове життя» Машевского района Полтавской области.

Ключевые слова: конкурентоспособность, регулирование, поддержка, кластеры, концессия, модель оценки, конкурентное развитие, Иордания, продукция растениеводства, частно-государственное партнерство.

SUMMARY

Hamzeh Mahmoud Falah Alwashdeh. The formation and government support competitive crop production farms. - Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by economic activity). – Poltava State Agrarian Academy, m. Poltava, 2016.

The thesis is devoted to research of theoretical and practical principles of creation and competitiveness, and its assessment of state regulation and support of crop production farms.

Clarified the essential characteristics of competitiveness, forms and methods of state influence on its development and improvement. The methods and models and structuring them to assess the effectiveness of regulation and competition support the development and competitiveness of goods and enterprises.

The analysis of market conditions and export-Jordan and Ukraine, the dynamics of production and the growing efficiency of crop production in the agricultural enterprises of Ukraine and Poltava region, and determines the competitiveness of products in them, depending on the impact on foreign entities and micro macro cinium. The distribution of spending on state support of agricultural production enterprises and defined nominal rate of protection products for agricultural producers in Ukraine.

A target-oriented approach to formation of competitiveness of agricultural enterprises and the development and implementation of cluster systems and their development in public-private partnership concession contracts. The choice of model of strategic competitiveness of crop production and the formation of evaluation in agricultural enterprises.

Keywords: competitiveness, government regulation, support clusters concession model assessment, development of a competitive, Jordan, crop production, public-private partnership.

Підписано до друку 18.02.2016 р. Замовлення № 22. Папір офсетний.

Друк різнографія. Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 0,9.

Гарнітура Times New Roman Суг. Тираж 100.

Редакційно-видавничий відділ Полтавської державної аграрної академії.

Адреса: 36003, м. Полтава, вул. Г. Сковороди, 1/3.